

~~Des. 1. f. VII, 24~~

Ms 1889, VII, 15. ²

v. v. L.

LOSSE GEDACHTEN VAN EEN HEEREN- EN DESA-DIENSTPLICHTIGE.

I.

Ik ben een heele, een koeli-koewat of këntjeng, een gogol, en heb heel wat van den heerén- en desa-dienst ondervonden en daarom durf ik, met allen eerbied echter voor de tijang agëng, een woordje mêespreken.

Ik heb er een goed doel meê: verlichting van ons desalieden en van de lasten die op onzen grond drukken.

Wij hebben den naam van lui te zijn bij onze hoofden en bij vele Europeesche ambtenaren, maar is het een wonder als de dienst slecht geregeld is en wij dikwerf noodeloos werk moeten doen, en bovendien niet weten of wij bij goed werk er af zullen zijn voor langen tijd? Is het wonder, herhaal ik, dat wij zonder ambitie werken, daargelaten, dat er onder ons, evenals overal elders, vlijtigen en luien zijn en bij slechte regeling de luien het op de vlijtigen laten aankomen en dit gedurig toezicht door de hoofden, aansporen (en schelden) noodzakelijk maakt?

En wat dan eigenlijk een gevolg is van slechte inpikkerij, van laissez faire laissez aller, komt dan zeer ten onrechte op ons hoofd alleen neer.

Men vindt ons dom, omdat wij niet naar individueel grondbezit verlangen, maar wie zal daarmêe erg op hebben, als de lasten die op den grond drukken, zoo zwaar zijn, en men daarom maar liever dezelfde knecht (koeli) blijft, dan zich door

meer grond, meer lasten op den hals te halen? (1)

Wij zijn zoo dom niet! Laat men maar eens door betere regeling van den heeren- en desa-dienst en het nalaten van alle monnikenwerk, die lasten verlichten, en wij zullen evengoed als de Europeanen naar een beter grondbezit verlangen.

Doch voor ik verder ga, eerst een ootmoedig verzoek om verschooning als ik wat van den hak op den tak spring.

Ik ben maar een eenvoudig desaman en laat het aan hooger en over mijn gedachten tot een beter geheel te verwerken en de juiste van de minder goede te schiften, en — nu begin ik.

1. De meesten denken, dat wij in de desa heel HUISHOUDELIJK en *in gemeen overleg* de diensten regelen, en acht men het een groot voorrecht, dat de ambtenaren ons stil laten begaan. Doch is dat wel juist?

Ten eerste heeft het desahoofd heel wat te zeggen, om niet te spreken van zijn sobats, zijn kliek, die hem soms niet langs den besten weg op het kussen brachten.

Vandaar dat heel dikwerf een kleine minderheid de rest op den kop zit; een kleine maar invloedrijke kliek, die de minder bedeeden ten haren voordeele naar haar hand zet.

Op ALGEMEEN OVERLEG EN OVEREENSTEMMING valt dan in zulke gevallen, en die zijn vrij menigvuldig, heel wat af te dingen.

Ook de stille, eigenmachtige inmenging der hoogere hoofden maakt heel dikwerf de vrijheid der desa om haar zaken huishoudelijk te regelen illusoir. En ware die inmenging nu maar altijd opbouwend!

Ten tweede hebben die desa-hoofden niet altijd het besef, hoe de zaken het meest practisch in te pikken.

(1) Men zie maar eens het op Gouvernements last uitgegeven werkje van den Heer Schmahlhajsen in, om te weten te komen hoe belemmerend de heeren-diensten, bij de schromelijke verspilling, die ter zake nog bijna overal heerscht, op het grondbezit en de ontwikkeling der Inlandsche huishouding werken.

Ten derde missen meestal ook de desalieden zelf, door allerlei en gedurige printah's versuft, bijna alle initiatief en genoeg doorzicht om een goede regeling te maken.

Ten vierde werken afgunstigheid onderling, begunstiging van een kliek, die wegens rijkdom wat in te brengen heeft en de drang van hogere hoofden om een werk heel spoedig af te krijgen enz., soms storend op een goede regeling.

Hoe dikwerf was men niet op den goeden weg; maar dan stuurden allerlei verkeerde invloeden, daaronder niet te vergeten sleurgeist, alles wêer in de war, en het eind was bijna overal moedeloos berusten en werken, werken, werken; natuurlijk zonder ambitie; en dit zal wel de reden zijn, dat het werk van 2 à 3 heeren-dienstplichtigen wordt gezegd gelijk te staan met dat van één vrijen arbeider.

Doch kan het anders en zou het niet overal zoo zijn?

Velen in de desa, die de zaken wat beter inzien en er over nadenken, zijn er dan ook lang niet afkeerig van, dat van bestuurswege een regeling worde gemaakt, of beter gezegd: in de hand gewerkt, mits ze maar practisch is en aan de meeste onbillijkheden een einde maakt.

En als men daarnaar wil zoeken en met de desalieden te rade gaat, is die, geloof ik, wel te vinden.

Men denke vooral niet, dat een bemoeiïng met de huishouding der desa — aangenomen eens dat die idyllische huishouding bestaat, en op den keper beschouwd niet een fictie is, (ik zou daarvan kunnen meêpraten) -- ons ongeval-
lig zal zijn, als ze tengevolge heeft, verlichting van lasten, wegneming van begunstiging en misbruiken en zoo moet bijdragen tot aller tevredenheid, de gunstelingen uitgesloten. Doch ook dezen zullen berusten en wellicht later inzien, dat het zoo beter is.

Wat geeft die niet-bemoeienis ons wijders, als er telkens nieuwe werken of lasten aan de desa worden opgelegd (hier

een nieuwe weg, daar een brug etc.) en de hoogere hoofden en Eur. ambtenaren niet te weten komen wat daarvan voor den desaman het gevolg is?

Wat men niet ziet deert niet, denken ze wellicht, maar zoo denken wij niet; daarvoor voelen wij te zeer den last, die zoetjes aan, hoe langer hoe zwaarder wordt. Waarom geeft men in de desa meestal de voorkeur er aan, dat een werk in heerendienst moet worden verricht boven het gelasten ervan in desadienst?

Wel juist, omdat bij heerendienst althans eenigszins blijkt wat er door ons gedaan wordt, al zijn de opgaven van verrichte diensten meestal allesbehalve juist, vooral als de hoofden en ambtenaren bang zijn met hooge eijfers voor den dag te komen. (1)

En juist door die onthouding, door de desahuishouding in deze te beschouwen als een kruidje-roer-me-niet (roempoet koe-koetjangan, djoekoet setan) komt men er boven niet achter, wat er niet al van den desaman gevergd wordt.

Alsof wij niet zeer gaarne zouden willen, dat dit ten volle bekend werd; *dat* alleen is de weg tot verbetering.

Dus wèl bemoeienis met den heeren- en desa-dienst in de desa, doch geen albemoeienis, want zoo loopt men het doel voorbij, zooals wel eens meer gebeurde, als men van stilstaan tot hollen oversloeg.

En dat brengt mij er toe te spreken van de beginselen die naar mijn bescheiden inzien bij een bemoeiing met de desazaken op den voorgrond moeten staan.

Allereerst moeten wij, desa-lieden, weten wat onze verplichtingen zijn.

Weten wij dit nu reeds?

Het is er verre van af.

(1) Ik heb wel eens gehoord, dat dit gebeurde uit vrees voor de Kamers in Holland.

Daar de Regeering er steeds tegen opzag de zaak van naderbij te beschouwen en door te dringen tot op den bodem, ontstond er allerlei willekeur en onzekerheid.

Europeesche ambtenaren en hoofden maakten eigenmachtig regelingen of veranderingen, sloegen er soms een slag in (1) en waar dezen het niet deden, waren het de desahoofden en dat niet altijd met oordeel.

Zoo ontstond in vele streken een toestand van onzekerheid, die natuurlijk willekeur in de hand werkte.

Vandaar dat het in het eene district, in de eene desa zus, in de andere zoo is; vandaar dat men niet genoeg op de hoogte is van de grondslagen, waarop de heeren- en desa-dienst berusten, niet alleen de hoogere hoofden en Eur. ambtenaren, maar in vele gevallen in de desa zelf niet.

Vandaar, dat onder de desalieden soms krakeel en dikwerf kinderachtige jalouzie ontstond, hetgeen een goeden gang van het werk en vooral onderlinge practische schikkingen om het werk gemakkelijk te maken, in den weg stond en staat.

2. Daarom acht ik het in de allereerste plaats noodig dat overal geconstateerd worde, welke op het oogenblik die grondslagen zijn, en kan het, dan is het tevens niet kwaad na te gaan of niet hier en daar van boven wild en zonder kennis van zaken is ingegrepen.

Weet men nu welke grondslagen worden gevolgd, dan verdient het overweging of die niet verbetering behoeven, opdat de billijkheid beter worde betracht; want men vergete vooral niet, wij desalieden onderwerpen ons gaarne aan veel, mits wij maar voelen dat het billijk (*adil*) is.

Juist dat onbillijke geeft dikwerf stof tot stille ontevredenheid, die zich slechts in huiselijken kring of onder vrienden

(1) B. v. door klakkeloos en tegen de adat in de menoempangs (onze boeren-knechten) ook heerendienstplichtig te verklaren, zooals b. v. in Cheribon en Bantam gebeurde, enz.

lucht geeft, maar daarom niet minder gevoeld wordt. Dus boekstaving van de grondslagen en des noodig verbetering ervan.

Daarmede bedoel ik echter geenszins woest ingrijpen en opdringen aan de desalieden, maar overleg, bespreking met hen, en zóó dom en koppig zijn wij niet, dat als dit met tact en geduld wordt gedaan en men den juisten toon weet aan te slaan, wij niet gaarne zouden willen medegaan, als men ons een beteren weg aanwijst, dan dien wij totnogtoe hebben bewandeld.

Ook wij zijn op *zekerheid* van lasten gesteld; dan weet men waar men aan toe is, en dat voorkomt misbruiken en houdt de lieden beter aan hun plicht.

Maar dan moeten ook de tot wederzijdsch goedvinden vastgestelde of geboekstaafde grondslagen ter kennis van allen worden gebracht, en die kennis worden onderhouden, door ze in schrift in de *baladesa* op te hangen. Zoo zullen de loerah's kracht daaraan ontleenen tegenover de dienstplichtigen, maar ook deze een waarborg hebben tegen misbruiken, en klachten zullen veel minder worden dan nu.

Ik bedoel ook niet om alles over één kam te scheren.

Men houde rekening met bijzondere tijdelijke en plaatselijke omstandigheden. De hoofdzaak is dat men in elke *desa* wete waar men aan toe is.

En daar in vele streken de toestand dezelfde is voor een heel district, voor een heel regentschap, zal deze zaak zooveel moeite niet geven. Ook behoeft dit niet holderdebolder te gaan.

Men gunne zich eenigen tijd, ook aan de desalieden, ter overdenking; dit zal de zaak niet schaden.

Voor al is het tot verkrijging van een goed resultaat noodig, de zaak *in de desa* d. w. z. met de desalieden zelf te bespreken en niet gemakshalve alleen met de hoofden op de koempoelan;

terwijl er zonder overleg met het desavolk zelf bovendien veel minder waarborg is, dat de zaak vlot zal marcheeren.

Voor elke goede regeling is de medewerking van den kleinen man noodig; dit wordt door ambtenaren en hoofden soms veel te veel uit het oog verloren.

Prentah's alleen is niet genoeg; die wat meer achter de schermen heeft gekeken, weet zeer goed, dat wij desalieden er den slag van hebben op de meest eerbiedige wijze door een stil, lijdelijk vezet, onaangename prentah's voor een groot deel te ontduiken.

Bovendien een prentah, die men begrijpt, een last ons opgelegd en waarvan de billijkheid ons is duidelijk gemaakt, voeren we met veel meer ijver uit, dan een die we niet begrijpen en daarom dikwerf onbillijk vinden.

Waarom kan het ene hoofd alles van ons gedaan krijgen en een ander zoo goed als niets?

Zijn nu eens de grondslagen geconstateerd, waarop de heeren- en desa-diensten berusten en die van den graad van dienstplichtigheid alsmede, van wettige of gewettigde vrijstellingen, dan volge:

3. Het constateeren van de soorten werk, die elke desa in heeren- en desa-dienst te doen heeft, met bekendstelling van de uitgestrektheid er van b. v. hoeveel roeden, weg, slokan etc. Ook daarvan blijke in de bal~~u~~desa. Verder legge men een register aan van de heeren- en zoo noodig ook van de desa-dienstplichtigen; doch voordat ik de inrichting dier registers bespreek, wil ik eerst eenige bedenkingen weêrleggen, die men er wel eens tegen zou kunnen inbrengen.

De eerste is, niet alle loerah's kunnen schrijven.

Dit is jammer en goed zou het zeker zijn als van alle loerah's gevergd werd, dat ze dat konden.

Het leeren schrijven is zoo moeilijk niet en loerah's die niet lezen of schrijven kunnen, zijn geheel aan hun *tjariks* overgeleverd.

De Regeering zou dit euvel geleidelijk kunnen verhelpen door te bepalen dat van een zeker tijdperk af niemand tot loerah zal worden benoemd dan hij die schrijven kan

In buitengewone gevallen zou de Res. dispensatie kunnen geven.

Liefhebbers voor het loerah-ambt, die er soms heel wat geld voor over hebben, zullen dan wel maken, dat ze in betrekkelijk korten tijd de schrijfkunst beet hebben.

De tweede bedenking kan zijn, dat die registers niet in allen opzichte juist of te vertrouwen zullen zijn.

Toegegeven dat ze in den beginne, hetzij uit onkunde en onbeholpenheid, hetzij uit kwade trouw, minder juist zullen zijn; is dat een reden om er van af te zien?

Is niet alle begin moeilijk, maar mag dit een reden zijn om iets na te laten als er wel degelijk kans is het geleidelijk te verbeteren en wat nog meer klemmt: moet men de heffing van een *belasting* maar zoo in het wilde laten geschieden?

„Tijd is toch geld,” zeggen de Europeanen, en waar men over des Inlanders „tijd” beschikt door onbetaalde heeren- of desa-dienst te vorderen, mag er evengoed boek van worden gehouden als van de landrente b. v.; want voelt de Inlander al niet zoo sterk den druk als bij belasting in geld, voelen doet hij het toch en als een sprekend bewijs ervan kan dienen het feit, dat men een werk soms liever in heeren- dan in desa-dienst ziet uitgevoerd, omdat in het eerste geval althans eenige rekening met de opkomst van volk wordt gehouden. Het is dus niet meer dan een *dooddoener* (zooals er wel meer in Indië worden gebruikt) men *zoekt* bezwaren om eraf te zijn, en laat alles bij de oude sleur, denkende: *après nous le déluge*, of de bedenkingen komen van lieden, die meer aan theorie dan aan de practijk deden en die niet weten wat er met den desaman, mits goed en met tact aangepakt, niet al kan worden tot stand gebracht.

Het zou er op Java met heel veel zaken al heel anders uitzien, als men dit maar wat meer en beter gevoeld had, en heel

dikwerf waren het juist de inlandsche hoofden, die verbetering tegenhielden, of uit sleurgeest of wel uit onkunde, want hoe paradox het klinken moge, ik durf volhouden dat een *massa hoofden den kleinen man niet kent*.

En dat is zoo vreemd niet. Zij achten zich meestal zoo ver boven den kleinen man verheven, dat hun omgang alle vertrouwelijkheid mist; zoeken hun heil meestal in de alleenzaligmakende *prentah*, en leggen zich er niet op toe het karakter van hun onderhoorigen te bestudeeren; hun nooden te leeren kennen.

Zij vorderen slaafsche onderwerping en deze sluit van zelf uit vertrouwelijkheid van de zijde van het volk en belet gemeen overleg, waarmede men meest heel wat verder komt, dan met *prentah*.

Hoofden, die met het volk wisten om te gaan als een vader met zijn kinderen, bewezen wat men al met het volk kan doen, als men, naast ontzag, zich ook zijn liefde of toegenegenheid weet te verzekeren.

Men komt er verder meê, dan met praal van veel gevolg, mooie kleeren en harde woorden, want al kruipt de desaman voor zulke hoofden, het is daarom nog lang niet uitgemaakt dat de *inggihs* goed gemeend zijn en men niet heel spoedig een *akal* zal zoeken en vinden, om door niet merkbaar lijdelijk verzet de wilde of onpractische bevelen onuitgevoerd te laten of zooveel mogelijk te ontduiken.

En als dan die zelfde *prentah*-mannen het alleen bij krasse *prentah's* laten en niet behoorlijk nagaan hoe die *in de desa* worden uitgevoerd, wordt de kleine man in zijn taktiek versterkt, dat eerstens minder goed voor het prestige is, en tweedens ook nadeelig werkt op de uitvoering van goede practische *prentahs* of regelingen, hetgeen weer andere hoofden of ambtenaren noopt aan de mogelijkheid van verbeteringen te twijfelen, die met tact en geduld, doch met vasten wil, zeker kunnen worden

ingevoerd en dikwerf zelfs binnen betrekkelijk korten tijd.

Jammer genoeg, dat de flinke practische en gemoedelijke hoofden niet dikker gezaaid zijn en dat bij de Europeesche ambtenaren zulke persoonlijkheden ook niet tot de meerderheid behooren, daargelaten nog, dat velen de volkstaal niet vlot spreken, dat ook een groot euvel is.

Ware een en ander wèl het geval, er zou heel wat minder geschreven zijn en heel wat meer langs zachten weg zijn tot stand gebracht, ongetwijfeld tot groot voordeel van de bevolking en niet minder van de Regeering!

(Vervolg in de volgende aflevering.)

GOGOL. / *Holle*

REPORT ON THE WORK OF THE

2. h. j.

P. J. C.

LOSSE GEDACHTEN VAN EEN HEEREN- EN DESA-DIENSTPLICHTIGE.

II.

Ik ben blijven steken bij de bezwaren, welke tegen de desa-registers zouden kunnen worden ingebracht.

Een paar vergat ik nog en wel de volgende :

„Waar veel desa's zijn, is dit ondoenlijk, ook wat betreft de controle.”

Ik antwoord daarop: waar veel desa's zijn, zijn ook veel loerahs en schrijvers en wat de controle betreft, die behoeft zoo'n woeste vaart niet te loopen.

Zij, die met dat laatste bezwaar aankomen, weten of niet wat ze zeggen of houden zich maar of ze die registers met argus-oogen willen en moeten napluizen, dat b. v. noch met de land-rente-registers, noch met andere zaken gebeurt, zooals b. v. met de kultuurplannen, waarbij, of uit onverschilligheid of door gebrek aan tijd, menige slag in het wilde wordt gedaan.

Laat een paar heeren controleurs zich maar eens goed in de oogen kijken en ik wed, dat ze daarbij niet ernstig kunnen blijven, ook wat de keuze en het onderzoek naar geschikte koffiegronden betreft. Zoo zou men wel alles, als niet perfect uit te voeren, kunnen laten of afschaffen.

„Maar wat is dan het nut van die heerendienst-registers?” zal men wellicht vragen.

Wel, in de eerste plaats, dat er een begin van eenige regeling komt, en, — hetgeen heel veel zegt voor ons desalui, — dat de loerahs althans eenigszins moeten doen blijken hoe ze ons aanslaan.

Van G. J. Chr. B. B.

Waar men zulke registers aanlegde heeft de ondervinding geleerd, dat er allereerst vele onwettige vrijstellingen verdwenen zijn; want de hoofden en ambtenaren konden eens inzage vragen en als ze dat werkelijk hier en daar en nu en dan, om zoo te zeggen voetstoots, doen, werkt de maatregel reeds preventief en dat is al heel veel gewonnen en beter dan klachten te moeten ontvangen en loerachs te moeten straffen of ontslaan.

„En, dan de soesah om die registers samen te stellen?”

Die is zoo erg niet, want de meeste gegevens zijn reeds voorhanden en kan men voor de samenstelling den loerachs den noodigen tijd laten.

„En het papier, waar komt dat vandaan?”

Ik vraag: waar komt dat voor andere zaken vandaan? En die weinige centen, die dat zal kosten, zouden wij desa-lieden gaarne bij elkaar brengen, als een behoorlijke registratie orde brengt op het stuk der heerendiensten, en verlichting en het ophouden van vele onbillijkheden daarvan het gevolg zijn.

Als men werkelijk het goede wil, zoeken men toch vooral niet spijkers op laag water!

Er is nog iets.

Als de heerdienst beter geregeld is en de loerachs en onderloerachs behoeven niet zoo dikwerf als nu, uren, dagen voor mandoor te spelen, telkens als er wat te doen valt in heerdienst, zullen zij heel wat minder te doen hebben en zal dit een ruime compensatie zijn voor het aanleggen en aanhouden van registers.

Ik herhaal nog eens: heerdienst is een *belasting*; dat voelen wij telkens als wij van ons eigen werk, van onze verdiensten worden afgehaald en het is daarom niet meer dan billijk, dat zij niet geheel aan de zinnelijkheid van den loerah worde overgelaten, vooral als die een ruim geweten heeft of er maar op inhakt, om hoogere hoofden of ambtenaren te gelieven en hij om zijn ijver te toonen veel en onnoodig volk laat uitkomen, b. v. om

aan een weg te peuteren, die in orde is, alleen maar om hormat te bewijzen aan een hooger hoofd of ambtenaar, die voorbij moet komen. En dat gebeurt veel menigvuldiger dan men wel denkt, al gingen van de Regeering strenge bevelen uit om zuinig te zijn met heerendienst.

Er zijn er nog velen, die denken: „van dik hout zaagt men planken” en „’t is gemakkelijk van andermans leer riemen snijden”. Wij, die het leer er toe leveren, vinden dit alles behalve vermakelijk.

Wij voelen het nog erger als wij heerendiensten moeten afkopen, die zelfs volgens ons stom desa-verstand puur in het water gegooid zijn.

Menig gesmoord *Hm!* wordt in de desa gehoord of uitdrukkingen als: „er komt geen eind aan,” „altijd wat,” en dergelijke.

Als ik later nog eenig ander soortgelijk monikken werk en plagerij opnoem, kom ik nog even op dit chapitre terug.

Averchtsche regelingen of bevelen genoeg, en al verzetten wij ons niet, men denke geenszins dat dit ons niet dikwerf ontstemt; en een noodzakelijk gevolg er van is, dat er niet met lust en ijver wordt gewerkt en ook niet degelijk; want wat helpt het? zeggen, en denken nog meer de desalui: ’t blijft toch steeds koekoek een zang. Uitkomen, uitkomen en ons werk in sawah, tegal of tuin dan wel een ander bedrijf, staat stil en lijdt er door.

Kon men maar eens de waarde van al dat, in een jaar noodeloos vermorste werk, die verdane tijd (en geld) berekenen, men zou er verstomd van staan. Vooral in sommige gewesten of afdeelingen.

Men denke vooral niet: „wat men niet ziet deert niet”. Het deert wel degelijk. Volksverloop is er wel eens het gevolg van, of men laat zijn gronden in den steek; en dat de ontwikkeling van onzen landbouw soms treurig er door *is* en *wordt* tegengehouden, kan men gemakkelijk op zijn vingers nagaan.

Loodzwaar drukt de heerendienst soms op het grondbezit; dit is reeds dikwerf genoeg aangetoond.

Waarom — en hier spring ik weer eens van den hak op den tak, — dan niet de heerendienst van het grondbezit losgemaakt en *op de persoon* laten drukken?

Daartegen zijn, geloof ik, overwegende bedenkingen.

Primo is het tegen de adat, die de heerendienst op den grondbezitter (niet op den grond, zooals velen het ten onrechte uitdrukken) doet rusten en naar het mij voorkomt niet zonder reden.

De grondbezitters hebben toch in de desa de grootste belangen, zitten er het warmste in (een klein deel handelaars en dergelijke er buiten gelaten) zij zijn daarom het meest dienstfähig of *koewat*, zooals wij dat noemen, in tegenstelling met de lui die sawah, tegal, tuin noch erf hebben, — de menoempangs, d. w. z. zij die boven het getal „Getelden” (tjatjahs) aanwezig zijn.

Nu denke men verder niet, dat de menoempangs, hetzij ze op ons erf in een eigen huisje wonen of bij ons in, voor niets in de desa zijn.

Zij helpen ons grondbezitters bij ons werk op het veld of in de kampong, helpen ons bij de heerendiensten en heel dikwerf doen ze desadiensten, of helpen daarbij op zijn minst.

Ook bij buitengewone beschadiging van heerendienstwerk komen de menoempangs uit.

Die schooiers zijn dus niet alleen voor hun plezier in de desa.

't Zijn verder onze boerenknechten; zij hebben ons en wij hebben hen noodig.

Worden ze nu te zwaar belast, en dat zou spoedig het geval zijn, daar waar onze grond (ten gerieve van de heerendienst voornamelijk) geen verdere versnippering en toekenning van aandeelen aan de menoempangs meer toelaat, dan is er alle kans dat ze de plaat poetsen en dat zou geenszins onze rekening zijn.

Evenzoo zullen nieuwelingen de desa mijden en dat zou ons ook niet convenieeren.

De adat, om de grondbezitters *koewat* of *kéntjeng* te verklaren, had dus een goeden grond.

Trouwens de meeste adats hebben dit; want het zijn onder den drang en de ontwikkeling der maatschappij ontstane natuurwetten, ingegeven door de noodzakelijkheid of, wil men liever, noodwendigheid.

De adat is dus een *res naturalis*; die, welke uit bijgeloof of dergelijke ontstaan, er natuurlijk buitengelaten.

Maar daarom zijn nog niet alle adats goed.

Ons bekrompen desabrein kan gefaald hebben in het kiezen van het beste middel van voorziening; trouwens, in het meer beschaafde Europa gebeurde dit ook wel en gebeurt het met wetten ook nu nog.

Er kunnen verkeerde invloeden van boven of buiten hebben gewerkt en last not least: de toestand kan in verloop van tijd zijn veranderd, terwijl de adat is blijven bestaan en passen beide dan niet meer bij elkaar.

Ook dat gebeurt in de meest beschaafde landen en dan wijzigt men de wet of adat naar de tegenwoordige behoefte.

En zóó dom zijn wij desalui niet, ik heb het al eens gezegd, dat we daar niet toe genegen zouden zijn, als het nut ervan ons maar duidelijk is, of wordt gemaakt.

Zegt niet het Inlandsche spreekwoord: „Verloopt de rivier, dan verzet men de badplaats?”

In deze zie ik daarom de noodzakelijkheid tot verandering niet in, vooral niet omdat er, behalve de reeds opgegevene, nog andere redenen zijn aan te voeren tot behoud van deze adat en wel: Secundo, dat het heerendienstplichtig verklaren der menoempangs nog een ander euvel na zich sleept, namelijk de oplegging van hoofdgeld, dat voor de menoempangs meest heel zwaar valt op te brengen, en dikwerf door hun bazen moet worden betaald,

die dan bij de massa belastingen waarmêe ze gezegend zijn, nog een op hun boerenknechten zouden moeten opbrengen of wel hen beter moeten betalen.

Tertio zijn er onder de menoempangs veel „losse” lieden, ik bedoel in den goeden zin, lieden, die dan hier, dan daar hun brood zoeken, ook als hun bazen hen in den stillen tijd niet noodig hebben.

Door ze heerendienstplichtig te maken legt men ze min of meer vast, bindt ze een lastig touw aan het been, terwijl hun bazen ze bovendien niet voor eenigen tijd kwijt zijn en op het onderhoud, dat ze hun verschuldigd zijn, niets kunnen besparen.

En nu nog een laatst en niet minder klemmend argument: *door het getal heerendienstplichtigen aanzienlijk te vermeerderen zijn er heel dikwerf veel meer diensten gevorderd, dan anders het geval zou zijn geweest.*

Men kreeg zoo heel wat meer beschikbare (zegge liever beschikbaar gemaakte) dagdiensten en aan een boom zoo vol beladen, mist men vijf, zes pruimpjes niet!

Waren er reeds goede regelingen en waren vele ambtenaren en hoofden maar niet zoo verdoensch met de heerendiensten, dan zou het nog wat anders zijn; maar ook bij strikte zuinigheid is die maatregel niet aan te prijzen, want vermindert de heerendienst met 50°/o en meer, en dat kan bij goede, praktische regeling geschieden, als aan *alle* brooddronkenheid een einde komt en de heerendienstplichtigen door betere inpikking met meer lust en beter leeren werken, — dan is het niet noodig ons grondbezitters te ontlasten, te minder als nog enkele soorten heerendienst worden afgeschaft, daar, waar het surplus van het hoofdgeld, zijn bestemming getrouw, dit toelaat.

Ik voor mij ben dus tegen het laten drukken van den heerdienst *op de persoon*, en ik geloof dat al mijn kântjās, als ze maar een beetje doordenken, van dezelfde opinie zijn.

Dit weet ik wel, dat in streken, waar de menoempangs door een gewestelijke of plaatselijke autoriteit, heeren- en hoofdgeld-

plichtig worden verklaard, — door den een omdat men de menoempangs aan den weg zag werken en niet bedacht, dat ze dit voor de grondbezitters deden; door een ander eenvoudig maar om 's Landskas een zoet winstje te bezorgen, — zulks tot veel ontevredenheid aanleiding gaf, zooals ook bleek bij het verhoor in zake Bantamsche brandals.

De adat is zoo dikwerf gebruikt als boeman of voorwendsel, om iets goeds *niet* in voeren; is door velen, met hetzelfde doel, tot een heilig huisje verklaard, waaraan men niet mocht raken, terwijl diezelfde lui, als het minder in hun kraam te pas kwam, er met de meeste ruwheid soms de hand aan sloegen, dat het waarlijk geen onredelijke eisch is, om er eens werkelijk niet van af te wijken, nu er degelijke gronden genoeg voorhanden zijn, om ze in deze doelmatig, rationeel en praktisch te verklaren.

Men bouwe er liever op voort, verbeter; alles in overleg met de desalieden en zoeke het verder in de eerste plaats in de volgende, meer voor de hand liggende middelen.

a. Constateering van den toestand, zooals hij nu is en, kan het, hoe die ontstaan is.

b. Idem van de gebreken en averechtsheden (en die zijn er vele, Kampen waardig) en hoe daarin, hetzij dadelijk, hetzij geleidelijk, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, verbetering kan worden gebracht, alles met het oog op tijdelijke of plaatselijke omstandigheden.

Voor al geen overdreven lust tot generaliseeren.

c. Zorg voor behoorlijke boekstaving der getroffen regelingen en registratie der heerendienstplichtigen, met den graad van heerendienstplichtigheid of klasse en waar het kan, behoorlijke opteekening van het uitgekomen volk, hetzij massaal, hetzij individueel, voor zoover dit laatste gevoegelijk uit te voeren is.

Ik kom hierop later terug.

d. Behoorlijke bepaling van het werk, dat door de dienstplichtigen moet worden verricht, waardoor tevens:

e. de vele misbruiken kunnen worden geweerd en aan de massa, ons heel wat kostende en ons dikwerf ontstemmende manieren van hoofden en ambtenaren een einde kan komen.

f. het zoeken, en met de dienstplichtigen en hoofden bespreken, van doelmatiger regeling van de opkomst van het volk, waarbij partij kan worden getrokken van de bijna overal bestaande gewoonte om elkaar wederzijdsch te helpen (njambat-sinambat) of van beurtregeling (giliran).

g. alles met betrachting van de meest mogelijke zuinigheid en, met vermijding van alle mogelijke overdaad, dikwerf ingegeven door ijdelheid aan een potentaat, die b. v. met zijn wegen wil pronken, terwijl het hem zoo goed als niets kan schelen hoe het er uit ziet als men die mooie wegen verlaat en eens een kijkje wil nemen van den trap, waarop de Inlandsche landbouw staat of van de welvaart, die er in de desa's heerscht.

Zulk *oppoetsen van wegen alleen*, zonder zich veel om de rest te bekommeren, noemen wij desalieden: „zich het gezicht wasschen” en meer niet.

h. Is door een en ander de heerdienst aanmerkelijk verminderd, (ik weet streken te noemen, waar ze zoo tot minder dan de helft verminderd zijn,) en is de dienst wijders billijker naar gelang van kakoewatan over de dienstplichtigen verdeeld, dan komt in aanmerking:

i. afschaffing tegen equivalent, hetzij uit het surplus van het hoofdgeld, hetzij door verhooging ervan, waar de welvaart van de bevolking zulks toelaat en zij er toe genegen is natuurlijk, van die diensten, welke er het best toe geëigend zijn, om in vrijen arbeid te worden uitgevoerd, daarbij wijders de meest mogelijke zuinigheid betrachtende, om het middel niet erger dan de kwaal te maken.

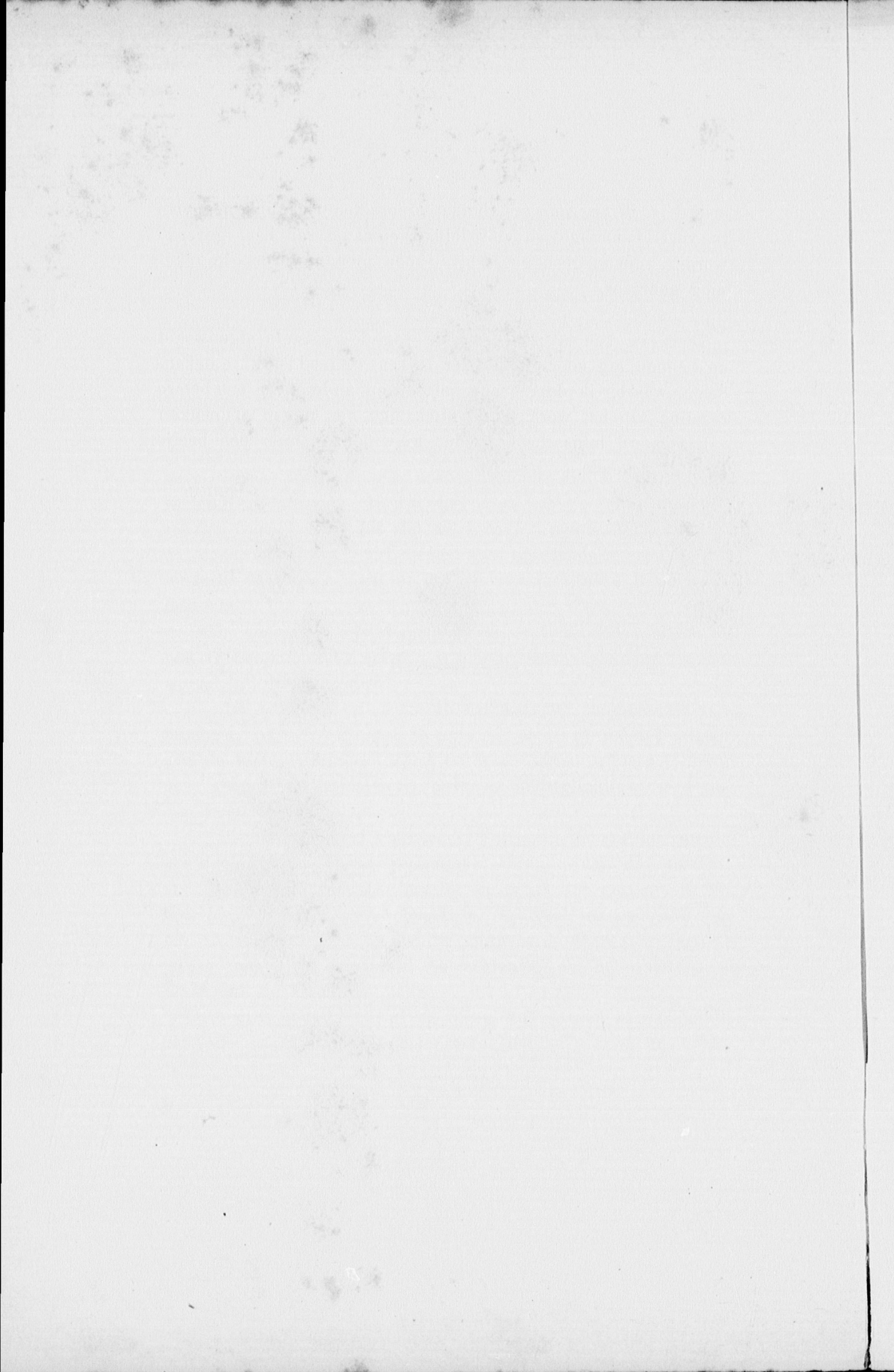
Dan weet ook de bevolking beter dan nu waar ze er eigenlijk aan toe is en kan zij beter berekenen of afkoop de moeite

waard is, ik zeg *dan nu*, omdat er op het oogenblik nog veel te veel onnoodige en onredelijke diensten van haar gevergd worden, die in geen geval bij afkoop mogen worden in rekening gebracht.

*
* *

Doch ik ben al redeneerende van de registers afgedwaald en behoud mij voor, die verder in een volgend stuk te behandelen, waarbij ik dan tevens het een en ander over een betere regeling van het werk en de afschaffing van tal van misbruiken zal zeggen; intusschen van den welwillenden lezer een beetje geduld vragende.

GOGOL.

LOSSE GEDACHTEN VAN EEN HEEREN- EN DESA-DIENSTPLICHTIGE.

III.

Een losse gedachte, ze ontglipt me, als het rijpe zaad aan zijn omhulsel.

Moge ze kiemkrachtig blijken te zijn, even als de andere en opkomen in wijden kring!

Een losse gedachte dan:

Wat is er niet gesold en gewurmd in zake conversie van communaal in individueel grondbezit en wat hielp het?

Door niet eerst te zorgen, dat de lasten, welke op het grondbezit drukten, verminderden, deed men eigenlijk niet veel meer dan padi zaaien op een gras- of alang-alang veld. Die kon immers niet opkomen. Men wilde ons laten loopen met aan elkander gebonden beenen.

Hoe kon dat?

En dan noemde men ons nog op den koop toe rare en nare snuiters, die geen begrip hadden van grondbezit; men dacht zelfs dat wij onze velden niet konden terugvinden, als ze geen namen hadden als Hollandsche buitenplaatsen: *Nooit gedacht, Vrede rust* enz. ⁽¹⁾

Alsof we niet even goed menschen zijn als de westerlingen; wel een beetje vrij naïef.

Alsof er niet reeds in verscheidene streken sedert overoude

(1) *Resumé van het onderzoek naar de rechten van den inlander op zijn grond.*

tijden individueel grondbezit bestaat, ⁽¹⁾ en daar, — de Europeesche boeren mogen er een voorbeeld aan nemen, — niet heel wat minder gekibbeld wordt over grond dan in vele landen van Europa.

Bijna nimmer toch is er kwestie over de grenzen van een stuk grond; die kent bijna een ieder in de desa, soms de kleinste karbouwenhoeder.

Vergelijk dit eens bij hetgeen er gebeurt in Frankrijk, waar de boer er alles behalve tegen opziet de grensteekens te verplaatsen, ofschoon daar een groote straf op staat.

De ambtenaren van Binnenlandsch Bestuur en de presidenten van landraden kunnen er van getuigen, dat er zelden of nooit een grenskwestie voorkomt.

En dan missen wij nog wel een wettelijke regeling (waar we trouwens zoo happig ook niet op zijn, als er zooveel kosten en formaliteiten plus boeten aan verbonden zijn, als bij de wet op het Europeesch grondbezit) en liet men de deur voor misbruiken zoo wijd openstaan. 't Getuigt, geloof ik, vóór ons, dat het nog niet erger met het grondbezit gesteld is.

Men verlangde, dat we zouden snakken naar ind. grondbezit, maar bedacht niet, dat òn de hoeveelheid lasten òn de wijze waarop die lasten op den grond drukten, dat bezit niet bijster aanlokkelijk voor ons moesten maken.

Zou een Europeaan er anders over denken in dezelfde omstandigheden?

Met allen eerbied gezegd: was het niet een beetje erg naief, te verwachten, dat wij van andere gedachten zouden zijn?

Hoe vreemd stelt men zich den inlander soms voor!

Zware, slecht geregelde heeren- en desadienst, hoofddienst (nu nog maar alleen in de desa en eveneens zwaar en slecht geregeld); soms hoog opgevoerde landrente; vrij on-economisch ingericht; soms zware kultuurdiensten, vooral als tegen de eerste

(1) Men zie b. v. de graphische voorstelling in het Kol. Verslag van 1883 en dat van 1887.

of hoofdregelen van kultuur wordt gezondigd of ons onmogelijke gronden ter beplanting worden aangewezen.

Alles neerkomende op het grondbezit. Men neme b. v. maar eens de residentie Kedoe, dien zoogenaamden tuin van Java.

Hoe was daar de toestand kort geleden? Bijna meer dorpsbestuurders dan bestuurden, bijna meer dienstplichtigen dan zielen; bijna meer wachthuizen dan huizen, en bijna meer dagdiensten dan dagen in 't jaar.

Dit moge nu wel iets overdreven voorgesteld zijn, doch dat het er veel op begon te lijken, dank zij de onthouding van de zich opvolgende besturen, bleek bij de daar gehouden onderzoekingen. En toch is daar reeds een kiem van ind. bezit, want in vele desas zijn niet alleen de communale aandeelen erfelijk, maar ook *verkoopbaar*.

En dat onder zoo'n régime, hetwelk, onbegrijpelijk is 't, zoo lang onopgemerkt heeft kunnen voortwoekeren.

Haast onverklaarbaar, als men niet aanneemt, dat de ambtenaren van BB. in communale streken door een daar bestaanden sleur worden besmet, die hun blik benevelt en hen blind maakt voor hetgeen reeds in streken, waar van oudsher ind. grondbezit bestaat, als goed werkende valt op te merken.

Zelfs knappe koppen blijven daarvan niet geheel vrij.

Zoo valt in de verdienstelijke brochure van den Heer Schmahlhausen in 't oog, dat de schrijver wel opnoemt mogelijke bezwaren in de heerendienstregeling te ondervinden bij conversie in ind. bezit, maar er niet dadelijk bij zegt: die bezwaren gelden niet, want in streken met ind. bezit is reeds gebleken, dat er in soortgelijke gevallen geen moeilijkheden worden ondervonden; of wel dat die door een practische regeling worden ontgaan.

Waarom niet eens even over de omheining gekeken, hoe het bij onzen buurman met ind. grondbezit gaat?

Bekrompen hoofden werken deze eenzijdigheid in de hand.

Zelfs regenten, die in ambtelijken sleur tot hun hooge betrekking zijn opgeklommen en niet weten wat er elders zoo al omgaat.

Hoe goed zou het wezen, als die door een betere opvoeding een ruimeren blik kregen en behalve ambtelijke routine nog wat meer wisten van hetgeen voor een goed bestuurder noodig is.

De Europeesche ambtenaren zouden meer van hun raad kunnen profiteeren en op de mindere hoofden zouden zij een weldadigen invloed kunnen uitoefenen en heel wat hoognoodige verbeteringen zouden spoediger tot stand komen dan totnogtoe.

Naar ik hoor is tengevolge van het onlangs gehouden onderzoek in Kedoe daar reeds heel wat verlichting in heeren- en desadienst gekomen en als het op dien weg voorwaarts gaat, zal bij de bevolking vanzelf wel de wensch rijpen om haar comm. grondbezit in ind. bezit te converteeren.

Als men maar weet, dat dit mag; want er is een tijd geweest, tijdens den anti conversie-storm, dat de hoofden in den waan waren gebracht, dat de Regeering geen ind. bezit wilde.

Ik heb dit zelf een regent hooren zeggen, en zooals het in de binnenlanden gaat, à bon entendeur demi mot suffit. En de inlander, in de school van dwang en prentah groot gebracht, verstaat een half woord gauw genoeg. De ambtenaren van BB. kunnen daarom niet voorzichtig genoeg zijn bij het maken van conclusiën, te meer daar de inlander gaarne naar den mond praat of heeft leeren praten, al is 't tot zijn eigen nadeel soms, of als het hoofden betreft, die soms heel gemakkelijk, het belang van hun landgenooten ten behoeve van een plasdankje opofferen.

Men kan daarom niet omzichtig genoeg zijn in het stellen van vragen. — Hoe dikwerf hebben wij desalieden ons niet verknepen van lachlust of liever spijt, als wij moesten aanhooren, dat Eur. ambtenaren ten opzichte van onze belangen en wenschen door de hoofden werden om den tuin geleid.

En als men ons dan vroeg: Is het niet zoo? dan kwam er in den regel een „koelanoen” of „inggih,” ofschoon iemand, goed met

den Inlander en zijn taal bekend, uit den toon, waarop dit *Ja* werd uitgesproken, zeer goed kon hooren, dat het *neen* beteekende.

Vandaar vooral de soms zoo tegen elkaar aandruischende opinies omtrent Inl. toestanden; zoodat het iemand, die er buiten staat, groen en geel voor de oogen wordt en hij niet weet waaraan hij zich moet vasthouden.

Voeg daar nog bij, dat vele ambtenaren van B.B. weinig of geen omgang hadden met den kleinen man in Europa, die heel andere manieren en opvattingen heeft dan de stadsmenschen en wonder baart het niet, dat zij dikwerf ook ons niet begrijpen, die met den kleinen man, of beter nog met den boer in Europa, heel wat punten van overeenstemming hebben.

Stammen wij beiden niet van Adam af en regelen zich onze aanleg en ontwikkeling niet grootendeels naar de omstandigheden, waaronder wij verkeerren? Dat is een waarheid als een os, zullen velen zeggen, maar heb ik niet eenigszins recht, ze in herinnering te brengen, waar men ons dikwerf zulke dwaze dingen toedicht als liggende in onzen aard en niet in den toestand, waarin men ons bracht, of liet?

Ik vraag daarom nog eens: zou een Europeesche boer erg naar het bezit van grond verlangen, als er veel te zware lasten op drukken?

Hoe was de Europeesche landbouwer onder het feodale stelsel, toen hij nolens volens aan den grond vastzat, zooals ook op Java wel het geval is geweest?

Men grondt er wel eens een verontschuldiging op, dat onze vroegere vorsten dikwerf met ons omsprongen als met vee, doch al moge zulke dwinglaudij met het toenemen van hun macht onzen vorsten vrij gewoon zijn geworden en zij dit dikwerf als een recht zijn gaan beschouwen, — goed, rechtvaardig zal men zoo'n vorst niet hebben genoemd, die van zijn macht te veel misbruik maakte, want een misbruik bleef het, al was het van ouden datum. In Europa schoten mildere beginselen wortel en het Europeesch bestuur

bracht ons een deel ervan, waarvoor wij dankbaar moeten zijn.

Men blijve echter niet halverwege staan en voltooi geleidelijk wat er op het oogenblik nog aan ontbreekt.

Als een voorbeeld hoe de Inlander aan ind. grondbezit gehecht kan raken, vinde vermelding wat mij indertijd door iemand uit de Preanger werd medegedeeld.

In de Soendalanden toch bestond van oudsher, even als op Madoera en eenige andere residentien in den oosthoek, het ind. grondbezit.

Vóór de reorganisatie der Preanger waren de lasten, welke op de sawahbezitters drukten meer dan erg. Onbeperkte heeren- en desadiensten, id. aan de hoofden, allerlei heffingen (poepoendoetans). Zware kultuurdiensten met een betaling van f 5. voor de pikol koffie, drukkend koffietransport. enz.

De grond was dan ook zóó zwaar belast, dat het wel eens is gebeurd, dat een sawahbezitter zijn sawah verkocht en nog geld aan den kooper toegaf om van het daarop drukkende werk af te zijn. Er waren er ook, die eenvoudig wegliepen, wat bij het bestaande passenstelsel vrij moeilijk was, want de hoofden wilden geen dienstplichtigen missen en gaven eenvoudig geen passen af.

Braak liggende sawahs waren niet zeldzaam en ontgonnen tegallans waren er bijna niet, *omdat de kleine man geen tijd had.*

Men vluchtte naar afgelegen streken om gaga's aan te leggen, ver buiten het bereik der hoofden en om een heerendienstplichtige op te roepen moesten soms 2, 3, 4 er op uit.

Voor f 5 à f 15 kon men meest een bouw sawah koopen en verkoop of verpanding van sawahs had bij de heerschende armoede veel plaats.

Een deel der bevolking moest zich geregeld een à twee maanden van het jaar met ander voedsel dan rijst behelpen, en men weet wat dit voor den Inlander zegt.

En toch bleef men aan het ind. grondbezit hechten, ofschoon er nog een groote factor was, om dit tegen te werken, namelijk dat de hoofden en aanzienlijken vrijdom van belasting

hadden over hun sawahs (lèpas lakèran) en bovendien nog de vrijheid namen die kosteloos door zoogenaamde panoekans te laten bewerken. Dus een groote premie op den overgang van het grondbezit uit de handen van den kleinen man in die der hoofden en aanzienlijken. — Gelukkig voor land en volk kwam eindelijk de reorganisatie. Insteede van de tjoekè (1/10) door de hoofden geïnd, kwam de landrente (3/20) met individueelen aanslag. Poepoendoetans en diensten aan de hoofden werden afgeschaft; de heerendienst eenigszins geregeld en per man het maximum van 52 dagen per jaar aangenomen; de koffieprijns werd verhoogd, het gedwongen transport afgeschaft en een einde gemaakt aan het aanleggen van koffietuinen op verre afstanden; 20, 30 soms 40 paal van de desas af. En wat waren de gevolgen? Dat de verkoopprijns der sawahs enorm steeg, in vele streken tienvoudig en meer; dat er duizenden bouws tegallans werden ontgonnen en deze ook (hetgeen vroeger nooit gebeurde) verkoopwaarde kregen; wel een afdoend bewijs, dat de waarde van den grond ook voor ons Inlanders toeneemt, naarmate de lasten daarop drukkende, verminderen; eigenlijk in nog grootere mate, en geen wonder, want ook wij hebben meer of minder het land aan belastingen, vooral als die willekeurig worden geheven en de vele soorten ervan ons telkens met den fiscus of de hoofden in aanraking brengen, meest niet heel aangename.

Dus niet alleen niet te zware belasting, maar ook zekerheid omtrent hetgeen er van ons gevergd wordt en op het stuk der heerendiensten kan, zoowel voor het een als voor het ander door behoorlijke regeling nog heel wat worden gedaan.

Wil men nog een voorbeeld, men neme Kendal. Daar bestond vóór 1851 grootendeels ind. grondbezit, dat de resident Potter als een „misbruik” afschafte.

Onder den ass: res: van Zijl de Jong voerde men het weer in en dat zou zijn gelukt, als men door opdrijving van heeren- en kultuurdiensten en van de landrente niet de ~~lasten~~ van het

cc

ind. bezit grootendeels had te niet gedaan, terwijl er nog, om andere redenen, bij de latere ambtenaren een reactie tegen het ind. bezit op touw werd gezet. Hier had men dus padi uitgezaaid op een grasveld en toch is het niet onmogelijk, dat hier en daar wat op kwam en niet door het onkruid is verstikt.

Die losse gedachte is wat lang geworden, doch is mijns inziens niet misplaatst, als men in 't oog houdt, dat er tusschen de heeren- (en desa) diensten en het grondbezit een niet te miskennen verband bestaat en alles wat er dus gedaan wordt om die diensten te verlichten en zoo veel mogelijk van onzekerheid in de wijze en tijd van opbrengst te ontdoen, heilzaam werkt, niet alleen op de wijze van grondbezit maar ook op de ontwikkeling van den Inlandschen landbouw; dubbel, omdat de Inlandsche boer dan tevens zooveel meer arbeidsdagen te zijner beschikking heeft. Ook nog een euvel van te zware diensten, drukkende op het grondbezit, dient niet te worden vergeten en dat is de on-economische verdeeling der bevolking. Hier overbevolking met versnippering van 't grondbezit tot een haast niet waarneembaar akkertje, daar heele streken bijna zonder bevolking en onbebouwd. De zaak is al zoo dikwerf gereleveerd, dat ik er niet verder over zal uitweiden.

Ze wordt er nog erger op juist door die ongelijke verdeeling van de bevolking over het bebouwbare land, als de kultuurdiensten zwaar zijn, dat per se het geval is daar, waar men de bevolking op ongeschikte gronden koffietuinen laat aanleggen, die weinig of niets opbrengen, en dus de eraan besteede arbeid niet loonen.

Dit deed o. a. den resident van Bagelen, Verploegh, het voorstel doen, om de koffiekultuur daar in te trekken, waartegen hij aannam aan landronte der regeering evenveel inkomsten te bezorgen, doordien de bevolking dan gedeeltelijk uit de overbevolkte vlakte naar het gebergte zou verhuizen, waartegen

zij nu grootendeels opzag uit afschrik voor de niet loonnende koffiekultuur. De resident raakte daarmee echter aan het heilige huisje en van zijn voorstellen kwam niets.

Die heilige huisjes! Ze willen wat, hier op Java, bewaakt als ze werden en gedeeltelijk nog worden door ambtelijke sleur als tempelwacht. Heerlijke conscienciestoppers of boemannetjes soms, als men zich van iets af wil maken; ook wel eens voor de regeering.

Een minister van Koloniën, ik geloof dat hij mijnheer Sprenger heette, moet eens in de Kamer hebben gezegd bij een verdediging van een verhoogde belasting, dat onze vroegere vorsten ons nog veel hogere belastingen oplegden.

Een vreemd beroep op oude dwingelanden in de 19^e eeuw; op dwingelanden, die bijna alleen aan zichzelf dachten en die door steeds de kip om de gouden eieren te slachten, wat moois van ons Java hebben gemaakt!

't Is wellicht wat oneerbiedig van een desaman dit te zeggen, maar bestaat er niet eenig recht toe, als men ziet hoe we sedert zoo lange jaren in een vicieusen cirkel ronddraaien, waaruit het moeilijk schijnt zich te verwijderen.

Van de daken is het verkondigd, dat de heeren- en desadiensten schadelijk werkten op het grondbezit, op de economische ontwikkeling van het volk.

En wat deed men tot vóór korten tijd?

Men pakte de koe bij de haren, in stede van bij de horens.

Enkele diensten werden ingetrokken, dikwerf tegen een veel te hoog equivalent (hoofdgeld); maar de meeste ambtenaren en hoofden gingen er mede voort duizenden dagdiensten noodeloos te vergen, of waren huiverig het kwaad in de oogen te zien en bij den wortel aan te pakken. Men snoeide slechts eenige takken weg. „Wij mogen ons niet met de desa-huishouding inlaten,” heette het, doch was dit niet maar een uitvlucht, om er zich af te maken?

De bepalingen, hoe vaag ze op dit stuk zijn (men voelde

zich blijkbaar bij het samenstellen ervan op dun ijs) spreken dan toch in alle gevallen van zekere controle opdat die diensten binnen zekere grenzen blijven. Maar al ware dit niet gezegd, moet een ambtenaar van B. B., die dagelijks opmerkt, dat de ongeregelde toestand, dat laissez aller, tot allerlei misbruiken aanleiding geeft, de hoofden en den kleinen man demoraliseert en een gezonde ontwikkeling der Inlandsche maatschappij tegenhoudt, en die werkelijk belangstelt in het welzijn van land en volk, hetwelk ook dat der Regeering is, zich met zulke uitvluchten tevreden stellen en met de handen in den schoot blijven zitten?

Dat behoeft geenszins; al bepaalt hij er zich maar bij, om goed op te merken en van het opgemerkte ter gelegener plaats, op gepaste wijze te doen blijken zonder verbloeming, doch ook zonder opschroeverij of overdrijving; leuk doch tevens waar, dan sticht hij heel wat goeds en bereidt verbetering voor.

Doen vele ambtenaren dus, dan zal tevens blijken hoe ledig en onjuist de koloniale verslagen soms zijn, dank zij de dikwerf onvolledige bijdragen, waarin men bang was iets te zetten, dat minder rooskleurig is, en aan die lastige Kamer aanleiding zou kunnen geven tot interpellaties, met de beantwoording waarvan de minister, omdat hij *niet recht weet* hoe eigenlijk de vork in den steel zit, soms leelijk met de handen in 't haar zit en er zich dan met een Jantje van Leiden van afmaakt, dat door de Kamer, die meestal nog minder van Indische zaken afweet, goedwillig geslikt wordt.

Maar hoe komt nu een desaman als ik, al is hij een volle heeren- en desa-dienstplichtige aan al die wijsheid? Ik heb ze een beetje afgeluisterd ⁽¹⁾ van gesprekken, die onze Regent, een zeer ontwikkeld Javaan, met den controleur hield, als ik met den kamitoewa in de pasanggrahan de wacht hield, en die controleur was ook een knap en flink man, die

(1) Ook de vertaler was zoo vrij hier en daar een opmerking in te lasschen.

ons verstond en begreep, onze deugden en ondeugden kende. „Gebrek aan waarheidsliefde” hoorde ik hem dikwerf zeggen, „is grootste *amā* voor een goed bestuur, wij hebben het „voor een groot deel van jullie overgenomen.

„Dat eeuwige verbloemen en meepraten, als men weet dat „het anders is, dat wil wat. Men misleidt er in de eerste „plaats de Regeering meê, die dikwerf het goede wil en zoo „komt het zelden tot flinke, afdoende maatregelen.” — Gelukkig heeft de regeering nu in zake heerendienst den goeden weg ingeslagen. Het onderzoek, dat nu gehouden wordt door speciaal daartoe aangewezen ambtenaren, bracht reeds ongelooflijke dingen aan den dag en leidde in een paar gewesten reeds tot vermindering en afschaffing van verscheidene misbruiken, die al lang, zeer lang aan de ambtenaren hadden kunnen en moeten zijn opgevallen als ze maar een beetje oog en oor hadden gehad voor hetgeen er in de desa omgaat. En groot zal denkelijk de vermindering van heeren- en desadienst zijn, als die onderzoekingen eens de Regeering ertoe geleid zullen hebben ook Hare onthouding wat te laten varen en regelingen te maken of goed te keuren, dan wel het bevorderen ervan, alles met geduld en tact, doch tevens met de noodige volharding. Wij Javaan-tjes noemen dat „buigzaam maar taai” en (ik zal het u maar stilletjes in het oor fluisteren) dat is de beste weg om iets van ons gedaan te krijgen.

Beter dan ruwe strengheid, waartegenover wij meestal wel een akaltje vinden, tot dat men de zaak opgeeft, hetgeen bij ~~kur~~ lief-hebben soms heel spoedig gebeurt en dat noemen wij dan „bros als de soerwa” (de nerf van (aren) doek).

Menige goede bedoeling, menig in zijn aard werkelijk goede zaak is zoo niet tot haar recht gekomen. Men was te haastig gebakerd, overijld en liep, geholpen door hoofden, die meer uit oogendienarij dan overtuiging, plus roijalistes que le roi waren, het doel voorbij. „Zie je wel, het gaat niet” was het dan, en dat

praatte dan de een den ander na, niet bedenkende, dat het lag in een onverstandige, te overhaaste uitvoering, zonder behoorlijk overleg met den desaman, die bingoeng werd of de zaak mistrouwde en zoo hij die al niet tegenwerkte dan toch in allen gevalle niet méewerkte; en met onwillige honden is moeielijk hazen vangen.

Men zie vooral niet te laag op ons neer, zooals vele hoofden en ook wel eens Europeesche ambtenaren doen.

Wij zijn dikwerf als kinderen, doch niet zoo kinderachtig, als velen denken. Zou de staatsmachine zoo goed loopen, als de loerahs, die toch uit ons midden worden gekozen, om zoo te zeggen soms maar zoo uit de wei worden gehaald, als die loerahs niet heel veel natuurlijk beleid hadden, dikwerf noodig, als zonder kennis van zaken of toestanden gegeven bevelen dreigden den boel in het honderd te sturen?

Menig ambtenaar heeft verder reeds geconstateerd, dat er dikwijls een „buiten en binnen” kant is; dat men de zaken weer anders regelde in de desa; ook daar wel eens tot eigen nadeel uit sleurgeest (goegon toehon) of onverstand of omdat wij niet behoorlijk ingelicht en voorbereid waren. Veel beter is 't zeker, ook voor 't prestige der Regeering, als zulke binnenkanten niet noodig zijn en bij een goed en beleidvol overleg met ons desalvi zal de noodzaak er toe hoe langer hoe meer verminderen. Maar ook bij de Koloniale Verslagen dienen die buiten- en binnenkanten te verdwijnen en welk eerlijk ambtenaar van B. B. zal, als hij op den man afgevraagd wordt, met zijn vinger tusschen de deur, durven beweren, dat hij niet wel eens in zijn vuistje gelachen heeft, als hij zag hoe eenig bericht, dat, om bij vergelijking te spreken vierkant was toen het uit de pen van den steller vloeide, door afvijling der hoeken op de verschillende bureaux, welke het doorliep, als een fraaie cirkel de Kamer bereikte, ja soms tot nul werd gereduceerd. Gebrek aan waarheidsliefde, dat naar de oogen kijken van partijen, ziedaar de grootste aña!

Ook zij in Nederland, die het goed meenen met Indië, worden er door misleid en berusten in veel kwaads, dat ze anders zouden bestrijden, stemmen tegen maatregelen, die ze anders zeker zouden steunen. De ambtenaren van B. B. kunnen veel doen tot bestrijding van dat kwaad, niet door blindelings met den waan van den dag mee te loopen, zich optewinden met mode-ijver, zulke bevestigingen hebben te veel van zeepbellen om duurzaam te zijn. Ook niet door aanstellerij of overdrijving, maar door steeds met de hoog noodige bezadigdheid en volharding op de zaak terug te komen, als zich een geschikte gelegenheid aanbiedt; dat is „buigzaam doch taai,” dit alleen breekt eindelijk alle ongezonde oppositie. 't Is niet geheel zonder reden, dat de officieele waarheid in een niet al te best blaadje staat.

*
* *

Ziezoo! Dat was een heele uitweiding, maar 't kon geen kwaad het verband van heerendienst met het grondbezit eens van alle kanten te bekijken. Ook van den desadienst, al wordt hier niet dadelijk zoo ingegrepen als bij den heerendienst. Enkele zaken kunnen ook daarbij beter geregeld worden, al zij het maar alleen door bespreking met de desalieden, waartoe loerahverkiezingen telkens zeer geschikte gelegenheid geven. Zoo wat betreft de pantjens, de ambtsvelden, terwijl het gansch niet onmogelijk is ter zake en van het getal desa bestuursleden eenige algemeene bepalingen te maken, zooals reeds in vroeger tijd door enkele gewestelijke autoriteiten met of zonder medeweten en goedkeuring der Regeering geschiedde. Zoo komen de loerahs ook in een gezonder positie dan nu, nu ze meestal tusschen twee vuren zitten. — Aan den eenen kant de ambtenaren en hoofden, aan den anderen de kleine man, wien ze heel dikwijls moeten ontzien, omdat ze, de omstandigheden leidden er toe, niet zuiver zijn. Waarom b. v. komen in de Soendalanden bijna geen desaklachten voor,

terwijl dit op Java om zoo te zeggen dagwerk is? Allereerst omdat daar individueel grondbezit is, en de loerah geen gelegenheid heeft, om, zooals in communale streken, te knoeien met de verdeling der bouwgronden. Wijders omdat de landrenteaanslag individueel is en ook daar de loerah niet zoo vrij spel heeft als bij den desaaanslag. Hier dus past de kleine man zelf beter op, dat hij niet te kort gedaan wordt en houdt dit reeds de loerachs eenigszins van geknoei af. Hoe meer nu de heeren- en in zekere mate ook de desadienst aan regelen worden onderworpen, hoe minder de gelegenheid voor misbruik, hoe zuiverder de positie der desahoofden zal zijn. Slechte sujetten zullen dan niet zoo zeer op dat baantje azen en er geld en intriges voor over hebben, en de kleine man zal geen reden hebben een lam sujet op het kussen te brengen. Het gehalte der desahoofden zal geleidelijk verbeteren, ze zullen langer in hun betrekking blijven en geschikter worden en de dienst zal er bij winnen, wat wel niemand zal ontkennen, die weet welk een voorname rol de desahoofden in ons bestuurstelsel bekleeden.

En dat dit ook de algemeene tevredenheid in de hand zal werken behoeft geen lang betoog.

In het volgende slotartikel kom ik betoel betoel op de registers.

GOGOL.

